

Τάσος Αναστασίου

*«Τα μονοπάτια της Σίφνου:
δρόμοι του παρελθόντος, πρόκληση για το μέλλον»*

Ανακοίνωση στην Ημερίδα «Οδοιπορικό στο Σιφναϊκό Τοπίο»

Σίφνος, 6 Ιουλίου 2010

Στο τοπίο κάθε νησιού αποτυπώνεται η ιδιαίτερη ιστορική του φυσιογνωμία, κάνοντάς το μοναδικό. Με έμφαση αποδίδεται στο κυκλαδικό τοπίο το μυθικό στοιχείο, η μαγική εκείνη δύναμη που αποπνέει το έδαφος, ο αέρας, το νερό, η θάλασσα, σε κάθε νησί με ξεχωριστό τρόπο.

Ο περιηγητής-διανοητής αναζητεί το αυθεντικό γεγονός στο αυθεντικό τοπίο και αντίστροφα. Ένα ξωκκλήσι των γκρεμών, προσβάσιμο μόνο από μονοπάτι, χάνει διά παντός την ιερότητα και τη μαγεία του, αν το μονοπάτι αυτό μετατραπεί κάποτε σε αμαξωτό δρόμο. Για τον ίδιο λόγο, το γεγονός ενός πανηγυριού που κάθε χρόνο γίνεται εκεί στη χάρη του αγίου στον οποίο είναι αφιερωμένο, παύει να λειτουργεί ως τελετουργία, όπου η μικρή κοινότητα αφιερώνει χρόνο και περίσσια ψυχή. Κατ' ακολουθίαν, το πανηγύρι παύει να επιτελεί τον αρχέγονο ρόλο του ως παράγοντας συνοχής της μικρής κοινότητας. Εντάσσεται στην ανοίκεια διαδικασία των τεχνικών μηχανισμών πρόσβασης, όπου ο υπολογισμός αφαιρεί από το γεγονός το στοιχείο της οικειότητας.

Το εγχείρημα της *χάραξης διαδρομών πολιτιστικού ενδιαφέροντος* στις Κυκλάδες, με κορμό τα μονοπάτια, πραγματοποιείται στην εποχή που η κοινωνική συνοχή των μικροκοινωνιών κλονίζεται και συχνά ανατρέπεται με ταχύτατους ρυθμούς. Με ανάλογους ρυθμούς, συντελείται σήμερα η παράδοση της γής των νησιών, με ταπεινωτικούς όρους, στην τουριστική αγορά της Ευρώπης. Όσο οι εναλλακτικές πρακτικές καθυστερούν, οι συνέπειες, ορατές ήδη σε μεγάλη κλίμακα, θα είναι κατατρεγιστικές.

Ενταγμένο στη λογική των λειτουργιών που ιστορικά εξέθρεψαν τις πρακτικές και τις αξίες της κυκλαδικών κοινοτήτων, το πρόγραμμα των διαδρομών πολιτιστικού ενδιαφέροντος, η με κάθε τρόπο επανάχρησή τους, δρά πρώτα απ' όλα παιδευτικά στην κατεύθυνση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και ενισχυτικά στην ιστορική μνήμη. Ανασύρονται στοιχεία του άλλου, παλιού τύπου ηθικής στις τοπικές κοινωνίες, όπως η αυτάρκεια, η αλληλεγγύη και η συντροφικότητα, η αγάπη, η ταπεινοσύνη, η ανάδειξη ανάμεσα σε ίσους, η κοινή δράση με κατανόηση της διαφορετικότητας του καθενός. Έτσι, ο χρήστης του μονοπατιού, είτε με την ιδιότητα του ντόπιου αγρότη είτε ως περιηγητής-διανοητής είτε ως ερευνητής-ανιχνευτής, αντλεί από τον τόπο ενέργεια χωρίς να ξεχνά, προσφέρει χωρίς να προσθέτει, χαίρεται το νησί χωρίς σκοπιμότητες, γίνεται λάτρης του και συμπορεύεται μ' αυτό.

Με την παρουσία του και μόνο, το μονοπάτι δεν επιτρέπει την διείσδυση στο πεδίο του, ενεργειών και συμβάντων που θα αναιρούσαν τη φυσική ισορροπία. Διαφυλάσσοντας και ζωογονώντας τη μορφή και τη χρήση των μονοπατιών, η παρούσα γενιά μπορεί να εγγυηθεί τη συνέχιση της διαμονής, έξω και μακριά από τους ασφυκτικούς όρους που επαγγέλλεται το κυρίαρχο μοντέλο εργαλειακής αντιμετώπισης, και εν τέλει της εξόντωσης της φύσης.

Τόσο το φυσικό όσο και το ιστορικό τοπίο της Σίφνου, παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον για το χώρο των Κυκλάδων, αλλά και για το Αιγαίο γενικότερα. Η αναγκαιότητα της διάσωσης και της προστασίας του στο πλαίσιο των κατευθύνσεων της λεγόμενης *βιώσιμης ανάπτυξης*, είναι σήμερα αυτονόητη. Δεν είναι τυχαίο ότι το κεντρικό και δυτικό τμήμα του νησιού έχει χαρακτηριστεί από την κοινοτική οδηγία *Natura 2000* με κωδικό GR 4220012, ως ένας από τους 13 βοτανικούς παραδείσους της Ελλάδας.

Η ανοιξιάτικη και η φθινοπωρινή περίοδος προσφέρονται για να απολαύσουν οι επισκέπτες της Σίφνου τις ιδιαιτερότητες του φυσικού και του αγροτικού τοπίου, τη χλωρίδα, την ορνιθοπανίδα (η περίοδος αυτή συμπίπτει με την παραμονή στο νησί των αποδημητικών πουλιών), τα “άγνωστα” μνημεία ιστορικού ενδιαφέροντος της υπαίθρου και τα δημιουργήματα του τοπικού λαϊκού πολιτισμού. Οι επισκέπτες της εποχής αυτής, οι οποίοι αυξάνονται με ταχείς ρυθμούς τα τελευταία χρόνια σε παγκόσμιο επίπεδο, ενδιαφέρονται όπως οι παλιοί περιηγητές, να βιώσουν μοναδικές στιγμές περιπάτου, ν’ ανακαλύψουν σημεία όπου φυτρώνουν σπάνια φυτά ή όπου καταφεύγουν τα αποδημητικά πουλιά και να συμμετέχουν στα τοπικά πανηγύρια σε ξωκκλήσια και σε μοναστήρια.

Στη Σίφνο η έννοια της περιήγησης αποκτά ξεχωριστή σημασία. Το νησί, παρά το μικρό του μέγεθος, παρουσιάζει συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τα περισσότερα Κυκλαδονήσια. Διαχρονικός θεωρείται ο ρόλος του στη **διακίνηση των ιδεών** στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, που πιστοποιείται από τις γραπτές και προφορικές μαρτυρίες, ιδιαίτερα από τους χρόνους της Λατινοκρατίας ως τις μέρες μας, αφού η πνευματική ζωή του τόπου βρισκόταν ήδη σε ψηλά για τις συνθήκες της εποχής επίπεδα. Οι επιδράσεις που άσκησε στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή της Σίφνου, η διαρκής επικοινωνία της και ανταλλαγή εμπειριών με τα μεγάλα ελληνικά κέντρα της Ανατολής και ιδιαίτερα με την Κωνσταντινούπολη του 18ου και 19ου αιώνα, υπήρξαν καθοριστικές στην κατεύθυνση αυτή.

Οι **αρχαιολογικοί χώροι** του νησιού, καθώς και τα **μεσαιωνικά και μεταβυζαντινά μνημεία**, παρουσιάζουν αξιοσημείωτη ιδιαιτερότητα, αντιπροσωπεύοντας όλες τις ιστορικές περιόδους ξεκινώντας από την προϊστορική εποχή. Για παράδειγμα, την τελευταία φάση της τελευταίας, σφραγίζει η παρουσία και ο εντοπισμός περισσότερων από μία μυκηναϊκών ακροπόλεων στο νησί. Το φαινόμενο των πολυάριθμων αρχαίων πύργων, κατάλοιπα των οποίων εντοπίζονται συνεχώς στη σιφνιακή ύπαιθρο, τεκμηριώνει την βαρυσήμαντο ρόλο της Σίφνου στη μεταλλευτική και

μεταλλουργική παραγωγή του Αιγαίου, καθ' όλη τη διάρκεια των ιστορικών χρόνων. Η ιδιότυπη καστροειδής μορφή της μεσαιωνικής πρωτεύουσας του νησιού διατηρείται εντυπωσιακά. Η θεαματική ανάπτυξη της ναοδομίας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, έδειξε ψηλού βιοτικού επιπέδου, αποτυπώνεται στην πληθώρα εκκλησιών και μονών της μεταβυζαντινής περιόδου. Η σύγχρονη φυσιογνωμία του κεντρικού οικιστικού συμπλέγματος της Σίφνου, αποτελεί μοναδικό αρχιτεκτονικό φαινόμενο στο Αιγαίο.

Η μακρόχρονη παράδοση της **αγγειοπλαστικής** αποτέλεσε και αποτελεί βασικό πνεύμονα της βιοτεχνικής παραγωγής της νεώτερης Σίφνου. Από την άλλη πλευρά, η συνεχιζόμενη παραγωγή υψηλής ποιότητας αγροτικών προϊόντων τροφοδοτεί την πλούσια σε επινοήσεις και γεύσεις **σιφνιακή κουζίνα**, που η απήχησή της σήμερα ξεπερνά τα γεωγραφικά όρια των Κυκλάδων και του Αιγαίου.

Αυτά είναι ορισμένα μόνο από τα ξεχωριστά στοιχεία που διαφοροποιούν το πολιτιστικό προϊόν της Σίφνου, σε σχέση με τα περισσότερα νησιά του Αιγαίου. Έτσι, το επίπεδο ζωής και πολιτισμού του νησιού κατά κάποιο τρόπο αποδεδειγμένα από τις γενικές παραμέτρους που διέπουν σήμερα την ελληνική νησιωτική πραγματικότητα, η οποία κατά κανόνα λειτουργεί με τις παλιές αγροτικού τύπου κοινωνικές δομές, προσαρμοσμένες συνήθως βίαια στις ανάγκες του σύγχρονου μαζικού τουρισμού, ως κυρίαρχου οικονομικού παράγοντα των κυκλαδικών κοινοτήτων.

Η Σίφνος μπορεί ακόμη να δίνει στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα μια σπάνια εκδοχή της έννοιας της *νησιωτικότητας*. Νησιωτικότητας που αποπνέει μεταξύ άλλων ανεπιτήδευτη ευγένεια, αισθήματα συντροφικότητας και αλληλεγγύης, νοικοκυρωσύνη, αυτάρκεια αλλά και ανοιχτό μυαλό, δημιουργικότητα και ευρηματικότητα, λεπτότητα τρόπων αλλά και αυθορμητισμό, αρχαία φιλοξενία.

Με αυτή τη συλλογιστική και έχοντας υπ' όψιν αυτά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα, το Τμήμα Πολιτισμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κυκλάδων έχει εξειδικεύσει για τη Σίφνο το **Πρόγραμμα Ανάπτυξης Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού και Χάραξης Διαδρομών Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος**, με ιδιαίτερη μέριμνα και προσοχή στις ιδιαιτερότητες του νησιού. Αιχμή του προγράμματος είναι η *διάσωση και ανάδειξη σημαντικού μέρους του σιφνιακού δικτύου λιθόστρωτων δρόμων και μονοπατιών, σε παράγοντα προώθησης του οικοτουρισμού και του πολιτιστικού τουρισμού, αλλά και ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας απέναντι στο φυσικό τοπίο και την ιστορική της κληρονομιά*.

Εφαρμόζοντας τα παραπάνω και με βάση τις αρχικές της εξαγγελίες κατά το Α' Σιφναϊκό Συμπόσιο, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση έχει προχωρήσει στην επιλογή και οριοθέτηση Δικτύου Διαδρομών Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος στη Σίφνο, μήκους περίπου 50 χιλιομέτρων. Η φάση αυτή ολοκληρώθηκε με τη συνεργασία του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου (Τμήμα Γεωγραφίας), ερευνητική ομάδα του οποίου εκπόνησε - βάσει σχετικής σύμβασης - Έκθεση προτεινομένων επεμβάσεων αποκατάστασης του επιλεγέντος δικτύου και υπόδειξης των σημείων σηματοδότησης - σήμανσης

κάθε Διαδρομής. Η Έκθεση συνοδεύεται από αποτύπωση του Δικτύου Διαδρομών και των σημείων επέμβασης σε χάρτη 1:25.000.

Αναλυτικότερα, το 2003 εκπονήθηκαν οι παρακάτω εργασίες:

- Αποτύπωση σε ψηφιακή μορφή του πεδίου ανάπτυξης των Διαδρομών Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος του νησιού. Σχεδιάστηκε, οργανώθηκε και δημιουργήθηκε χωρική βάση δεδομένων στα παρακάτω θεματικά επίπεδα:

1. Τοπογραφία (ισοϋψείς καμπύλες – υψομετρικά σημεία)
2. Οδικό δίκτυο
3. Υδρογραφικό δίκτυο
4. Οικισμοί
5. Τοπωνύμια
6. Σημεία πολιτιστικού και περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος

Για το σκοπό αυτό δομήθηκε Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών, με αξιοποίηση του υλικού και του λογισμικού του Εργαστηρίου Γεωπληροφορικής του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου. Η εισαγωγή δεδομένων στο Σύστημα αυτό, έγινε με ψηφιοποίηση των συμβατικών χαρτών, κύρια της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού, για τους οποίους προέκυψε η ανάγκη αναθεωρήσεων και τροποποιήσεων. Οι αναθεωρήσεις αυτές έγιναν στη Σίφνο με εργασίες πεδίου, αξιοποιώντας την τεχνολογία του Παγκόσμιου Συστήματος Εντοπισμού Θέσης (GPS).

- Διερεύνηση του πεδίου ανάπτυξης των Διαδρομών. Τα υπό διερεύνηση μονοπάτια περπατήθηκαν και έγιναν επί τόπου οι παρακάτω εργασίες πεδίου:

1. Χαρτογράφηση των μονοπατιών με τη βοήθεια δεκτών GPS.
2. Καταγραφή χαρακτηριστικών κάθε μονοπατιού (βατότητα, εδαφικές κλίσεις κλπ.)
3. Αναγνώριση – Καταγραφή χαρακτηριστικών σημείων.
4. Φωτογράφιση στοιχείων ειδικού ενδιαφέροντος.

Στις περιπτώσεις εναλλακτικών διαδρομών, επιλέχθηκαν εκείνες που παρουσιάζουν ξεχωριστό πολιτιστικό και φυσικο-γεωγραφικό ενδιαφέρον, καθώς και την καλύτερη για τον οδοιπόρο θέα. Έτσι, εκτός από τα μονοπάτια που επιλέχθηκαν, καταγράφηκαν τα πολιτισμικά στοιχεία που διατρέχει κάθε διαδρομή, καθώς και τα ιδιαίτερα γεωμορφολογικά γνωρίσματα της περιοχής.

- Επισήμανση θέσεων σωστικών επεμβάσεων, αποκατάστασης, καθαρισμών και προτεινόμενων ειδικών εργασιών. Εκτός από την επισήμανση αυτή, εντοπίστηκαν και καταγράφηκαν σημεία όπου ο οδοιπόρος μπορεί να βρεί σκιά, πόσιμο νερό ή να κολυμπήσει. Σε ορισμένα σημεία προτείνεται η δημιουργία ειδικών κατασκευών.

- Σημείωση στο πεδίο (προσήμανση) και σε χάρτη των θέσεων σηματοδότησης. Σηματοδοτήθηκαν (προσημάνθηκαν) οι επιλεγείσες διαδρομές. Η σήμανση έγινε με έγχρωμα σημάδια κατά μήκος κάθε μονοπατιού.

- **Εκπόνηση Χάρτη Περιηγητικών Διαδρομών Ν. Σίφνου.** Η παραγωγή του χάρτη έγινε τόσο σε έντυπη όσο και σε ηλεκτρονική μορφή, με τεχνικές Ψηφιακής Χαρτογραφίας. Η κατασκευή του χαρτογραφικού υποβάθρου περιλαμβάνει “σκιασμένο ανάγλυφο” – που δημιουργήθηκε με την τεχνική Ψηφιακών Μοντέλων Εδάφους – και τοποθέτηση πάνω σε αυτό των λοιπών θεματικών επιπέδων του εφαρμοζόμενου Συστήματος Γεωγραφικών Πληροφοριών (οικισμοί, οδικό δίκτυο, υδρογραφικό δίκτυο, μονοπάτια, τοπωνύμια κλπ.), αξιοποιώντας τα δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνα.

- **Σύνταξη τελικού τεύχους και δημιουργία του ψηφιακού υλικού τεκμηρίωσης του έργου (CD-ROM).**

Σε δεύτερη φάση και ξεκινώντας πριν από έναν ακριβώς χρόνο, η Ν.Α. χρηματοδοτεί και υλοποιεί σειρά από τις παραπάνω εργασίες, μετά από εκτενέστερη επιτόπια διερεύνηση πεδίου που πραγματοποίησε το Τμήμα Πολιτισμού. Οι μέχρι τώρα διατεθείσες πιστώσεις της Ν.Α.Κ. κατά το διάστημα 2009-2010, για δράσεις αποκατάστασης και ανάδειξης του επιλεγμένου δικτύου, ανέρχονται σε **57.050 ευρώ**.

ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ Ν. ΣΙΦΝΟΥ

Διαδρομή 1:

Αρτεμώνας (Άη Λούκας) - Πουλάτη - Κάστρο - Σεράλια - Μονή Βρύσης - Άγιος Ανδρέας - Άγιοι Ανάργυροι οι Φτωχιοί - Φυρόγια

Διαδρομή 2:

Κάστρο - Καλαμάκι - Άγιος Ιωάννης Σιδερού - Φάρος - Αποκοφτό

Διαδρομή 3:

Απολλωνία - Κάτω Πετάλι - Μονή Βρύσης - Άγιος Θωμάς - Πλατύς Γιαλός

Διαδρομή 4:

Πλατύς Γιαλός - Μουσία - Φυκιάδα - Κοντού - Προφήτης Ηλίας του Κοντού

Διαδρομή 5:

**Καταβατή - Ταξιάρχης Σκάφης με δυνατότητα:
7α Μαύρο Χωριό - Άη Νικόλαος τ' Αερινά - Βαθύ ή
7β Παναγιά του Νήγιου - Καλαμίτσι - Βαθύ**

Διαδρομή 6:

**Απολλωνία - Θεολόγος του Μονγκού - Άγιος Ελευθέριος με δυνατότητα:
6α Μαύρη Σπηλιά - Καμάρες ή
6β Παναγιά Τόσο Νερό - Φλάμπουρο - Αγία Μαρίνα - Ταξιάρχης Σκάφης - Φυρόγια**

Διαδρομή 7:

Άνω Πετάλι - Παναγιά του Πλατάνου - Άγ. Λάζαρος - Άγ. Συμεών - Τρουλλάκι

Διαδρομή 8:

**Αρτεμώνας - Αγία Άννα - Παναγιά τα Μάγγανα - Άγιος Μηνάς - [Άγιος Σώστης]-
Άγιος Νικήτας - Διαβρούχας - [Άγιος Φίλιππος]- Χερώνησος**